

Poliittinen valta Suomessa. Mari K. Niemi, Tapio Raunio & Ilkka Ruostetsaari (toim.), Vastapaino 2017 (Julkaistu pienin editoinnein Poliittika-lehdessä, 4/2018)

Suomessa ei viime vuosina – tai ehkei koskaan – ole liiaksi tuotettu perusoppikirjoja poliittisesta järjestelmästä. Esimerkiksi valtio-opin pääsykokeissa on tämän vuoksi jouduttu turvautumaan vuosikausia samoihin teoksiin, toisinaan niiden vanhentumisen kynnyksellä. Tätä aukkoa täyttää tuore kirjoituskokoelma *Poliittinen valta Suomessa* erinomaisesti.

Teos on kauttaaltaan jouhevasti ja selkeästi kirjoitettu. Ei tarvitse olla asiantuntija pysyäkseen kärryllä, mutta silti teoreettisia näkökulmia politiikan instituutioihin on riittävästi, myös asiaan ennestään vihkiytyneelle. Historiallisen muutoksen analyysi toimii oleellisena järjestävänä periaatteena läpi koko kirjan, vaikka kirjoittajat aikajännettä hiukan eri tavoin soveltavatkin. Näin teos toimii myös hyvänä leikkauksena Suomen poliittiseen historiaan 1970-luvulta alkaen.

Substanssilukujen keskimääräinen taso on korkea ja ennen kaikkea ne perustuvat kattavaan empiiriseen työhön; ne ovat tutkimuksia, eivät katsauksia. Lienee makuasia, mikä luku kullekin lukijalle kolahtaa. Pidän erityisesti Hanna Wassin ja Guy-Erik Isakssonin teksteistä, edellisestä sen teorian ja (vaaliyhdenvertaisuutta valottavan) tietopohjan tasapainon vuoksi, jälkimmäisestä sen kapeantiukan eduskunta/parlamentarismi-fokuksen ansiosta. Myös Maija Mattilan luovaan teoriasynteesiin pyrkivä luku Talvivaaran tragediasta ministeriöiden toimijuuden näkökulmasta tekee mielenkiintoista, jos kohta se olisi kaivannut tuekseen muita tapaustutkimuksia toimeenpanovallan toteutumisesta (vrt. seuraava kappale). Vahva uusi kandidaatti valtio-opilliseksi pääsykoekirjaksi siis on kyseessä, vaikka vaativa lukija toki näkee vielä parannettavaakin.

Teoksen otsikko ei ole aivan oikeaan osunut (mutta myynnin kannalta varmasti hyväksi!). Se lupaa liikaa, yksinkertaistaa politiikan ilmiötä, tarjoaa kritiikille avaimen. Ensinnäkin pelkkä ”poliittinen” näyttää liian laajalta teoksen sisältöön nähden; tarkempaa olisi puhua esimerkiksi ”institutionaalisen politiikan” tai, kuten esipuheessa todetaankin, ”valtiollisten instituutioiden” vallasta. Pääosa artikkeleista siis käsittelee perinteisen politologisesti äänestämistä ja äänestettäviä, puolueita, eduskuntaa, presidenttiä ja hallitusta. Kirja olisi ollut itse asiassa koherentimpi, jos olisi päädytty yksinomaisesti näihin teemoihin eli lukuihin 2-8. Nyt ne laajennukset, jotka tähän perinteiseen politiikkakuvaan on otettu mukaan – sukupuolten välinen tasa-arvo ja median valta ennen kaikkea – jäävät hiukan irrallisiksi. Oikeuslaitos ei ole saanut omaa lukuaan, ei myöskään talouden ja politiikan valtain taistelu tai kansalaisjärjestöjen ja lobbareiden suhteet politiikan instituutioihin.

Kirjan toimittajat ovat tietysti olleet tietoisia näistä temaattisista aukoista. Lopun kokoomaluvussa he yrittävät niitä ansiokkaasti paikata, ottamatta kuitenkaan erityisesti kantaa siihen, oikeuslaitoksen vahvistumista lukuun ottamatta, miten perinteisten politiikan instituutioiden vallalle on tässä yhä monimutkaistuvassa politiikan kehikossa käynyt. (Tai ehkä valtaa on jotenkin entistä enemmän yhteiskunnassa – vai onko vallan määrä vakio?). Jos teoksesta joskus otettaisiin uudistettu laitos, voisi ajatella, että ainakin parista näistä teemoista kannattaisi vielä yrittää tilata syväanalyysi.

Toiseksi, ”vallasta” on varmasti kaikissa artikkeleissa kysymys, mutta hiukan systemaattisempaa ja laajempaa valta-esittelyä valtio-oppinut kirjan johdantoon – ja mahdollisesti läpileikkaavasti – kaipaisi. Joitakin vallan eri muotoja kyllä mainitaan, mutta niistä ei pyritä rakentamaan kirjalle kehikkoa. Eri lukujen suhde valtaan jää näin varsin vaihtelevaksi eikä aina erityisen selväksi, ja lukija jää toisinaan miettimään, missä ja minkälaisista se valta lopulta onkaan. Olisi ollut mahdollista

vaikkapa konstruoida "jana" vallan eri muodoista (esimerkiksi biovalta-käsitevalta-agendavalta-päätösvalta-toimeenpanovalta-tuomio/kontrollivalta) ja sitten järjestää luvut tälle janalle soveltuvien osien. Valtajana olisi historiallisen ulottuvuuden lisäksi toisin sanoen tarjonnut vahvistavan organisoivan periaatteen empiirisille luvuille.

Myöskään edustuksellisuuden suhdetta valtaan ei juuri käsitellä, vaikka se tietysti demokraattisessa järjestyksessämme olisi tähdellistä – ja suhteessa esimerkiksi naisten asemaan tai populistipuolueiden nousuun aivan keskeistä: vallan eri muotojen, valtajanojen, hahmottamista edustuksellisuus tietysti vaikeuttaa. Mutta voi olla, että tällainen demokratiateoreettinen keskustelu olisi rajoittanut kirjan käyttämistä perusoppikirjana.

Kirjan otsikon kolmas sana, "Suomessa", sen sijaan on oikeaan osuva määre lukujen fokuksen valossa. Johdantoluvun suhteellisen perinteinen narratiivi suomalaisen yhteiskunnan viime vuosikymmenistä vielä vahvistaa oikeellisuutta. Tämä Suomi-fokus voi lukijasta kuitenkin tuntua liiankin voimakkaalta, miltei lintukotomaiselta; vaikutelmaksi saattaa jäädä, että kansainvälistymisen muukalainen saapuu jostain ulkoa, ilman Suomen omaa myötävaikutusta digiajan rajattomissa verkostoissa. Toistuvat viittaukset maailman ja mantereiden muutoksiin ja Tapio Raunion sinänsä ansiokas EU-luku eivät kylliksi poista tätä fokusta; Raunionkin painopiste on nimenomaan suomalaisen EU-politiikan muotoiluprosesseissa. Voi siis pohtia, millä lailla kirja olisi muuttunut, jos "Suomessa" olisi saanut attribuutin, vaikkapa "eurooppalaistuvassa" tai "eurooppalaistavassa" tai "maapalloistuvassa", jo ennen kirjoitusprosessin alkua, olisiko tämä muuttanut käsittelyn painopistettä jotenkin?

Myös vertailu muihin maihin voisi varmasti olla systemaattisempaa. Vertailu on nyt korkeintaan taustoittavaa, ei varsinaisesti tutkimuksellista. Muista maista oppiakseen ei kirjaan kannata tarttua.

Nostettakoon lopuksi pari teoksen tärkeää huomiota esiin. Lauri Karvonen ja Vesa Koskimaa pohtivat artikkeleissaan puolueiden aseman kehitystä. Heidän analyysinsä täydentävät erinomaisesti toisiaan. Karvonen osoittaa, että puolueet ovat edelleen ylätason poliittisessa prosessissa keskeisiä, vaikka kansalaisten parissa niiden vaikutus on nykyisin varsin rajallinen. Koskimaa vastaavasti todistaa, että kuten muuallakin Euroopassa puoluejohdon rooli on viime aikoina korostunut verrattuna puolueen kenttätoimijoihin. Nämä kaksi johtopäätöstä siis näyttäisivät puhuvan jonkinlaisesta oligarkia-kehityksestä suomalaisessa politiikassa. Parlamentarismien vahvistuminen ei suinkaan (välttämättä) johda vallan hajaantumiseen tai kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisääntymiseen, vaan pikemminkin kasvavaan eliittivetoisuuteen.

Tämä myös merkitsee, merkinnee, että politiikka teknistyy ja teknokratisoituu: nuo kapeat hallitsevat puolue-eliitit eivät millään pysty hahmottamaan päätöksenteon koko kenttää, ja tämän myötä hallinnollisen vallan asema korostuu. Myös kansalaiset murheissaan kääntyvät näin mieluummin hallinnon kuin politiikan toimijoiden puoleen – ja usein turhaan. Esimerkiksi Helsingin kaupungilla on tiedostoissaan tällä hetkellä kymmeniätuhansia sähköisiä kansalaispalautteita, joita kukaan ei edes ole ehtinyt kunnolla lukea.

Kysymykseksi tietysti nousee, miten kansalaisten poliittista osallistumista näissä oloissa tuetaan, luodaan tunnetta, että heidän äänensä aidosti vaikuttaa? Tai, vielä tarkemmin, onko olemassa institutionaalisia keinoja, joilla tätä harvainvaltakehitystä pystyttäisiin suitsimaan tai jopa kampeamaan toiseen suuntaan, kenties vahvistaen perinteisiä laajapohjaisia puolueita? Sekä

Karvonen että Koskimaa tarjoavat yhden pohdinnanarvoisen vastauksen. Edellinen peräänkuuluttaa ideologista selkeyttä hallitusten valintaan (Ruotsin malli?), jälkimmäinen alistaisi puoluejohtojen nimityksen vahvemmin demokraattiselle valintaprosessille.

Mutta institutionaalinen muutos kai yleensä edellyttää myös uutta kulttuurista ajattelutapaa. Kenties ihmiset mieltävät puolueet liian kapeasti, vanhanaikaisestikin, konfliktin kautta; deliberaatio, yhteispuntarointi poliittisista ongelmista, ei tähän näkemykseen tahdo mahtua. Jollain ilveellä pitäisi siis saada puolue toiminnan eri tasojen ja erilaisten aikajänteiden monimuotoisuus sekä yhteispuntaroinnin mahdollisuudet viestitettyä kansalaisille. Kuvahan on periaatteessa monipuolistunut: paikallisen konserttitalon yhdessä suunnitteleminen (*co-production*) ja maailmanlaajuinen, pitkälle tulevaisuuteen vaikuttava ilmastopöytäsofian ovat yhtälailla puoluepolitiikan kysymyksiä; puolueiden eurooppalaiset verkostot nousevat yhä tärkeämmiksi ja niillä on yhä kiinnostavampaa tutkimus- ja selvitystoimintaa. Niin, puolueiden roolin mieltämisestä, tai ehkä laajemminkin poliittisen kulttuurimme kehityksestä, olisi kirjaan myös luku sopinut.

Kirjan päätteeksi toimittajat esittävät nykyisen (suomalaisen) politiikan kolme keskeistä haastetta tai jännitettä. Ne ovat todellakin tärkeitä, ne vaativat tutkijoilta paljon huomiota lähivuosina. Ensimmäinen jännite on edustuksellisen demokratian perinteisten instituutioiden ja uusien vaikutuskanavien välinen suhde. Toinen on ideologisten jakolinjojen uusi paikantuminen politiikan tilassa. Kolmas liittyy erityisesti suomalaiseen tilanteeseen: missä määrin ja miten, mihin suuntaan, on suomalaisen politiikan perinteinen konsensuaalisuus kenties murtumassa? Toimittajat selvästi haluavat jättää nämä seikat ja niiden väliset yhteydet lukijan pohdittavaksi, välttää jopa niiden liian yksisuuntaista määrittelemistä. Ne kuitenkin jotenkin näyttävät kuuluvan samaan, jaettuun ilmiötilaan, ehkäpä sitä voisi yksinkertaisesti kutsua digiaikakauden politiikaksi, modernin ja postmodernin jälkeen. Mietinkin, tarjoaisiko polarisaation käsite, yhdistettynä jonkinlaiseen hienovireiseen valta-analyysiin, tulokulman kaikkien näiden kolmen haasteen ymmärtämiseen? Vai kannattaisiko niitä avata pikemminkin samanaikaistumisen ja eriaikaistumisen mielikuvilla, niiden välisellä jatkuvalla kamppailulla? Ihmisten tulkinnat ja toiveet ajasta ja ajassa vaihtelevat, toisinaan hyvin jyrkästi, ja tämän myötä myös heidän ajatuksensa siitä, missä ja minkälaisena poliittisen vallan pitäisi materialisoitua, näyttävät ristiriitaisilta. Elämme eriaikaisesti.